

V. P. MAKSAKOVSKIJ

VÝVOJ ŠKOLSKÉ GEOGRAFIE V SSSR

V. P. Maksakovskij: *The development of the school geography in the USSR.* — Sborník CSGS 88:1:67—72 (1983). — In this article the author gives an outline of the development of the school geography in the USSR since 20th years of our century up to the present time. He informs on various courses of contemporary soviet school geography, which of them the traditional division into the physical geography and the economic geography is predominanting. (R.)

Velká říjnová socialistická revoluce znamenala zásadní změnu v chápání cílů a úkolů školního vzdělání. Již v r. 1918 bylo přistoupeno k budování jednotné pracovní školy s devítiletým cyklem výuky, která zahrnovala dva stupně — první pětiletý a druhý čtyřletý. Ve stejné době se také začala prakticky realizovat koncepce polytechnického vzdělání. Podle představ V. I. Lenina mělo polytechnické vzdělání spolu s pracovními návyky poskytnout studující mládeži dostatečně široký celkový rozhled. Ve svém vystoupení na 3. sjezdu Komsomolu hovořil V. I. Lenin o nutnosti obohatit lidské vědění „o znalosti všech faktů, bez nichž moderní vzdělaný člověk nemůže existovat“.*) Tento princip polytechnizace byl zároveň chápán v úzké spojitosti s principem vědeckosti výuky.

První projekt celostátních osnov pro geografii byl vypracován v r. 1921 komisí pod vedením známého ruského geografa D. N. Anučina. S výukou geografie se počítalo od třetí po devátou třídu. I když ve srovnání s předrevolučními osnovami byl tento nový projekt mnohem dokonalejší, měl řadu nedostatků. Navíc, protože dosud nebyly nové učebnice, bylo nutno pracovat s předrevolučními geografickými učebnicemi, z nichž byly samozřejmě vybrány ty nejlepší (G. Ivanova, A. Krubera, E. Lesgafta).

Koncem dvacátých let proběhla v sovětské geografii ostrá diskuse o předmětu této vědy a o její úloze v socialistické výstavbě. Část geografů chápala ekonomickou geografii pouze jako konkretizaci politické ekonomie a oddělovala ji od geografie fyzické. Toto nahrazování geografie ekonomikou, o němž svědčí některé učebnice z té doby, se projevilo i ve školách. Jiná skupina pod vedením N. N. Baranského aktivně obhajovala „geografizaci“ ekonomické geografie, zdůrazňovala úlohu mapy, spojení s fyzickou geografii a vlastivědný princip ve výuce.

Začátkem třicátých let byla přijata řada velmi důležitých stranických usnesení týkajících se středních škol. Vytyčovala úkol přestavby výuky způsobem, který by umožnil žákům získat v každém předmětu systematické a trvalé znalosti základů vědy. Pro školní geografii bylo významné

---

*) Lenin V. I.: *Polnoje sobr. sočinenij*, t. 41, s. 305.

zejména zvláštní usnesení strany a vlády z 15. května 1934 „O výuce geografie v základní a střední škole“. Zabývalo se hlavními nedostatky ve výuce geografie, v první řadě málo poutavým výkladem, nedostatkem fyzickogeografického materiálu, malou schopností orientace na mapě a přetížením statisticko-ekonomickým materiálem. Byl přijat návrh na zdokonalení struktury předmětu, osnov a geografických učebnic. V usnesení byla navržena koncentrická stavba školní geografie, která by odpovídala třem stupňům výuky. V základní škole byla hlavní pozornost zaměřena na přírodovědu, v sedmiletce na fyzickou a ve střední škole na ekonomickou geografii. Celkem probíhala výuka geografie od třetí po devátou třídu v 15 hodinách týdně.

V rámci plnění usnesení z r. 1934 byly vypracovány nové osnovy a vydány nové stabilní učebnice geografie. Mezi jejich autory najdeme význačné osobnosti vědy a metodologie — A. S. Barkov, A. A. Polovinkin, G. I. Ivanov, A. S. Dobrov, N. N. Baranskij, I. A. Vitver. Rovněž byly vydány nové mapy, atlasy, čítanky a metodické příručky. Důležitou úlohu v přípravě a přeškolení učitelů začal plnit časopis „Geografija v škole“, založený v r. 1934. Zvýšil se počet geografických fakult a pedagogických institutů.

Geografické učebnice, kterými byly sovětské školy „vyzbrojeny“ ve třicátých letech, přetrvávaly velmi dlouho; během předválečných a prvních poválečných let dosáhly 15 až 18 vydání. Z nich se učila geografii celá generace sovětských lidí. Nejlepší z těchto učebnic (N. N. Baranského a I. A. Vitvera) byly vyznamenány Státní cenou SSSR.

Po válce se učební plány, osnovy i učebnice středních škol nejednou měnily a zdokonalovaly. Hlavní důraz byl přitom kladen na zvyšování jejich vědeckosti a na upevnění spojení se životem, s výrobou. Nejdůležitější etapa poválečné přestavby sovětského školství je spojena s usnesením ÚV KSSS a Rady ministrů SSSR z 10. listopadu 1966 „O opatřeních k dalšímu zkvalitňování práce středních všeobecně vzdělávacích škol“, které vytyčilo cesty ke zlepšení práce ve školách a k přechodu ke všeobecnému povinnému středoškolskému vzdělání mládeže a znamenalo současně důslednou revizi veškerého obsahu tohoto vzdělání. Zásadní význam mělo toto usnesení také pro školní geografii.

V tomto období se v některých vyučovacích předmětech ve školách, mezi jiným i v geografii, počaly projevovat snahy o rozšiřování celkového objemu poznatků, a to především na úkor nejrůznějších faktických znalostí. Byla to svým způsobem daň „informační explozi“, snaha „obsáhnout neobsažitelné“. Tento přehmat napomáhal na jedné straně dalšímu prohloubení nesouladu mezi školní geografii a geografickou vědou, a na druhé straně byl, zvláště u některých učitelů a metodiků, živnou půdou pro formování názorů absolutizujících rozdíl mezi vědou a školou. Odtud přímo či nepřímo vyplývalo, že vůbec není nutno vnášet do škol základy vědy, neboť tyto snahy jsou neuskutečnitelné. Situace ve školní geografii se tak stala předmětem kritiky ze strany vědeckých pracovníků a předmětem diskusí na sjezdech Geografické společnosti SSSR.

Po roce 1966 bylo přistoupeno k přebudování struktury školní geografie z koncentrické na lineárně-stupňovitou se dvěma vyučovacími hodinami týdně. V 5. třídě bylo započato s výukou úvodu do fyzické geografie (70 hodin), pro 6. třídu byla zavedena výuka geografie světadílů (105 hodin), 7. třída byla věnována fyzické geografii SSSR (70 hodin), 8. třída ekonomické geografii SSSR a 9. třída ekonomické geografii zahra-

ničních zemí. Kromě toho ve druhé až čtvrté třídě probíhala výuka přírodovědy. Na přípravě osnov spolupracovala celá řada vědců, metodologů a učitelů a různé varianty těchto osnov byly diskutovány na stránkách časopisu „Geografija v škole“. V období 1968—1972 byly tyto nové osnovy zavedeny do škol a zároveň bylo zahájeno vydávání nových stálých učebnic. Tím dosáhla sovětská školská geografie dalšího stupně vývoje a daleko vyšší úrovně. Je samozřejmé, že osvědčený princip výběru a generalizace materiálu pro potřeby školní výuky, známý z mnoha děl N. N. Baranského, nejenže zůstal zachován, ale byl prosazován daleko systematictější a důsledněji. Nicméně se tato nová etapa rozvoje sovětského školství nemohla již spokojit pouhou generalizací. Ve snaze dosáhnout úplnějšího souladu mezi obsahem středoškolského vzdělání a úrovní současné vědy jak v geografii, tak i v ostatních vyučovacích předmětech, byl změněn poměr mezi rozsahem teoretických a konkrétních znalostí, a to ve prospěch znalostí teoretických. Změna této proporce se projevila nejen v obsahu, nýbrž i ve struktuře osnov a základních učebnic. Současně byly zahájeny pokusy o zajištění rovnoměrnějšího a proporcionálnějšího „rozmístění“ teoretických poznatků v celkovém „prostoru“ školního plánu výuky, a to nejen s ohledem na nejvyšší třídy. Byl kladen větší důraz na typologické přístupy, vysvětlení zákonitostí a metod vědeckého výzkumu, na vytvoření systémů obecných pojmů v každém tematickém okruhu, pochopení vzájemně podmíněných příčinně-následných vazeb a na získání teoretických znalostí pomocí osvojení určité dovednosti a návyků. Žáci pátých tříd jsou nyní seznamováni s některými obecnými pojmy z fyzické geografie a získávají první představu o geografickém prostředí a jeho sférách, o přírodně-územním komplexu. Žáci šestých tříd se seznamují s pojmy o komponentech přírody a geografických zákonitostech a jejich znalosti o přírodně-územním komplexu se dále prohlubují. Výuka v 7. třídě je zaměřena na geografické projekce, geologická období, základní klimatotvorné faktory, typy půd atd. Ve výuce ekonomické geografie SSSR je kladen důraz na teoretické kapitoly a zároveň je omezen objem faktografického materiálu. Žáci si osvojují důležité obecné pojmy o ekonomickogeografické situaci, o hospodářském hodnocení přírodních podmínek a zdrojů, ekonomické rajonizaci, územně-výrobních komplexech a energovýrobních cyklech. Ekonomická geografie SSSR je v sovětských školách hlavním předmětem, neboť zajišťuje ekonomickou přípravu žáků (pojmy o produktivitě práce, výrobních nákladech, koncentraci výroby atp.). Také ve výuce ekonomické geografie zahraničních zemí došlo ke značným změnám, které se projevily zejména ve zdůraznění typologických přístupů, a tím i v samotném obsahu a struktuře tématu.

Zvýšení vědecké úrovně všech vyučovacích předmětů, upevnění jejich základního vědeckého „jádra“ zároveň s omezením pohyblivější a konjunkturnější „slupky“ umožnilo přistoupit k řešení důležitého problému stability školních učebnic.

Přestavba školního vzdělání se projevila také v aktivizaci vědeckometodické orientace výzkumu. Byl vypracován pevný základ teorie školní učebnice. Kromě Akademie pedagogických věd SSSR se na vybudování této teorie význačně podílelo nakladatelství „Prosveščeniye“, které vydalo celou sérii sborníků věnovaných problematice školních učebnic. Vědeckometodická koncepce školní geografie byla pak dále rozpracována v dílech A. V. Darinského, A. I. Solov'jeva, I. S. Matrusova, M.

K. Kovalské, L. M. Pančešnikové, V. P. Maksakovského, K. F. Strojeva, V. Ja. Roma, T. P. Gerasimové, V. A. Korinské a dalších vědeckých pracovníků z oboru pedagogiky. Zdůvodnění této koncepce předložili sovětští geografové na 23. Mezinárodním geografickém kongresu (Moskva, 1976), na 6. sjezdu Geografické společnosti SSSR (Tbilisi, 1975) a na dalších mezinárodních i svazových sjezdech a konferencích.

Výsledky přechodu sovětského školství k novému obsahu výuky byly obecně vysoce hodnoceny v usnesení ÚV KSSS a Rady ministrů SSSR z 22. prosince 1977 „O dalším zdokonalování výuky a výchovy žáků všeobecně vzdělávacích škol a jejich přípravy k práci“. V usnesení se hovoří o úspěších, kterých sovětské školství dosáhlo v reorganizaci náplně vzdělání a obohacení vyučovacích předmětů vědeckými představy, zejména pak představami o hlavních zákonitostech rozvoje přírody a společnosti. Přesto toto vysoké hodnocení nejen nevyklučovalo, ale naopak předpokládalo nutnost dalšího zdokonalování školní výuky. Strategická linie strany v těchto otázkách byla vyjádřena ve Zprávě o činnosti ÚV KSSS na 25. sjezdu strany, kde se přímo hovořilo o tom, že „v současných podmínkách, kdy rychle narůstá objem informací, pro člověka nezbytných, již nelze stavět pouze na osvojení určitého množství faktů“.*]

Prosincové usnesení strany a vlády o školách tuto obecnou platformu dále rozvíjí a konkretizuje a zdůrazňuje nutnost dalšího zkvalitnění školních osnov, programů a učebnic, jejichž obsahem by měl být nezbytný souhrn základů odpovídajících vědních oborů, a jejichž úkolem je zajistit polytechnickou, pracovní a výchovnou orientaci všech vyučovacích předmětů, jejich přístupnost a vnitřní návaznost na všech stupních výuky. Zároveň je nutno zajistit, aby spojení mezi osvojováním základů věd a životem byla mnohem užší a bezprostřednější než dosud. V usnesení se přímo hovoří o nezbytnosti odstranit z osnov a učebnic jednak příliš složitý, ale také druhořadý materiál, tedy materiál nikoli všeobecně vzdělávací, nýbrž speciální povahy, V zásadě lze touto cestou dosáhnout dvou cílů — především určitého omezení objemu stabilních učebnic, a pak také zvýšení v těchto učebnicích podílu fundamentálních vědeckých poznatků.

Po roce 1977 byl zaznamenán také další vzestup veškeré vědecko-metodické práce v oblasti školního geografického vzdělání. Především to byl důsledek příprav nových zdokonalených geografických osnov. Z příkazu ministerstva školství SSSR probíhala tato práce pod vedením laboratoře výuky geografie při Akademii pedagogických věd SSSR; aktivně se na této činnosti podílely rovněž kolektivy Geografického institutu AV SSSR, pedagogických institutů, Geografická společnost SSSR a celá geografická veřejnost. V průběhu těchto prací byly zhodnoceny dosavadní zkušenosti sovětského školství a prostudovány a analyzovány zkušenosti řady dalších států, v první řadě socialistických.

Zdokonalené osnovy geografie byly schváleny kolegiem ministerstva školství v r. 1980 a publikovány v r. 1981. Školní rok 1981—82 byl tedy do určité míry přechodným, protože v některých třídách probíhala výuka sice podle nových osnov, ale podle starých učebnic. Pro školní rok 1982 až 1983 jsou však přepracované učebnice již připraveny.

---

*] Materialy XXV s'jezda KPSS. Moskva 1976, s. 77.

V nových osnovách zůstává zachována dřívější tradiční struktura školské geografie s rozdělením na geografii fyzickou (5.—7. třída) a geografii ekonomickou (8.—9. třída). Podle mínění jejich autorů — především zmíněné laboratoře geografie — odpovídá tato struktura nejlépe struktuře samotné geografické vědy, zahrnující dvě základní větve. Hlavní pozornost se soustředila na metodické zkvalitnění osnov, které byly z tohoto hlediska radikálně přepracovány, neboť byl zcela vyloučen příliš složitý, druhořadý a neodůvodněně se opakující materiál. Tento aspekt je nutno zvláště zdůraznit, protože ve Zprávě o činnosti ÚV KSSS na 26. sjezdu strany se přímo hovořilo o nutnosti zlepšení kvality školních osnov a učebnic, které byly příliš složité, ztěžovaly výuku a vedly ke zbytečnému přetěžování žáků.*)

Aktivní činnost řady vědeckých, metodických, geografických, ale i výrobních kolektivů se zaměřila nejen na sféru učebních osnov a učebnic. Pracuje se na přípravě celého učebního komplexu v oboru geografie, který je tvořen systémem didaktických prostředků pro výuku tohoto předmětu (příčemž vedoucí úloha učebnice zůstává zachována). Zavádějí se také nové technické pomůcky ve výuce. Ale ani toto zdaleka není vše.

V r. 1980 byla na 5. plenárním zasedání Vědecké metodické rady při ministerstvu školství SSSR speciálně projednávána otázka úlohy učebnicové literatury ve zkvalitnění pracovního a polytechnického zaměření učebně výchovného procesu. Geografii jako jednomu z důležitých polytechnických předmětů připadá v tomto procesu význačná úloha; proto je v současné době v naší vědeckometodické geografické literatuře široce diskutována otázka o místě, jaké by měla zaujímat v profesionálním zaměření žáků.

Počátkem r. 1982 byl na 6. plenárním zasedání Vědecké metodické rady projednáván další neméně důležitý problém, a to otázky rozvoje dovednosti, zručnosti a návyků žáků v procesu výuky. Bylo zdůrazněno, že dovednost a návyky jsou nezbytné pro vzdělávání a sebevzdělávání, pro přípravu žáků středních škol k pracovnímu zařazení do různých výrobních sfér. Tyto návyky byly rozděleny do čtyř skupin: 1. učebně organizační, 2. učebně intelektuální, 3. učebně informační a 4. učebně komunikační. Velkou pozornost otázkám problémové výuky věnuje časopis „Geografija v škole“.

Během přípravy zdokonalených osnov vyšlo najevo, že zdaleka ne všichni sovětští geografové hodnotí shodně současnou situaci ve školské geografii a že jejich názory na cesty jejího dalšího rozvoje se liší. Diskuse, které proběhly na četných hodnoceních různých variant osnov v Akademii pedagogických věd SSSR, na 7. sjezdu Geografické společnosti SSSR (Frunze, 1980) a na stránkách časopisu „Geografija v škole“, opravňují ke zmínce také o jiném přístupu, než jakým je přístup v přijatých osnovách. Jeho stoupenci kritizují současnou strukturu školní geografie především proto, že fyzická geografie se nevyučuje ve vyšších třídách, a pak také proto, že v těchto třídách chybí rovněž tematický okruh všeobecné geografie, který by umožnil zdůraznit vědecký základ předmětu a zaměřit pozornost na profilové směry rozvoje geografické vědy, na geografické aspekty vzájemného působení společnosti a přírody. Tento názor zastává mimo jiné Geografický institut AV SSSR, jehož ře-

*) Materialy XXVI s'jezda KPSS. Moskva 1981, s. 60.

ditel akademik I. P. Gerasimov již dlouho proklamuje myšlenku zcela odlišného uspořádání výuky geografie ve školách:

5. třída — základy vlastivědy

6. třída — základy fyzické geografie

7. třída — komplexní regionální geografie SSSR

8. třída — komplexní regionální geografie zahraničních zemí

9.—10. třída — základy věd o Zemi a společenské výroby.

Přestože je tato struktura úplně jiná nežli struktura nových zdokonalených osnov, nelze ji považovat za zásadně odlišnou. Laboratoř výuky geografie při APV SSSR rozpracovává totiž i jiné varianty struktury školní geografie, z nichž některé se příliš neliší od projektu Geografického institutu AV SSSR. I. S. Matrusov a M. K. Kovalevská je předložili k projednání na 7. sjezdu Geografické společnosti SSSR. Hlavní rozdíl spočívá snad v tom, že podle názoru stoupenců současné koncepce školní geografie je zatím předčasné zavádět kardinální novinky, které dosud neprošly etapou pedagogických experimentů, zatímco vědečtí pracovníci AV SSSR a jejich stoupenci se naopak domnívají, že strukturu školské geografie je nutno změnit již nyní, ve stadiu příprav nových zdokonalených osnov, a nikoli až v tzv. „škole budoucnosti“.

Rozdíly v názorech — to je v každé vědě normální jev; ne nadarmo se říká, že „spor bývá matkou pravdy“. Hlavním zůstává společný zájem o společnou věc a spolupráce četných vědeckých organizací SSSR a celé geografické veřejnosti, jejichž cílem je splnit „sociální objednávku“ rozvinuté socialistické společnosti, formulovanou v Ústavě SSSR: vychovat dospívající pokolení všestranně rozvinutých lidí. Geografická kultura mladé generace je nesporně důležitou součástí celé národní kultury. (Z ruského originálu přeložila D. Chroboková)

Geografie na Moskevské státní Lomonosovově univerzitě. V systému vysokého školství Sovětského svazu náleží významné místo univerzitám, které připravují odborníky pro školství, vědu a výzkum i praktické činnosti v různých odvětvích průmyslu, zemědělství a kultury. K nejstarším vysokým školám s bohatou tvůrčí tradicí náleží v SSSR Moskevská státní univerzita, založená z iniciativy ruského vědce M. V. Lomonosova v r. 1755.

Původní budovu univerzity v centru města na dnešním Marxově prospektu postaven v období 1786—1793 architekt M. F. Kazakov, po požáru v r. 1812 ji obnovil v letech 1817—1818 D. I. Žiljardi. Nová známá výšková budova pro přírodovědné fakulty byla postavena na Leninských horách v období 1949—1953 a vytváří jednu z charakteristických dominant Moskvy. Její výška dosahuje 249 m.

K Moskevské univerzitě náleží 275 kateder, 360 laboratoří, 163 studijních kabinetů, 11 studijních a vědeckých stanic, 4 vědecko-výzkumné ústavy (jaderné fyziky, astronomie, mechaniky, antropologie), vědecko-výzkumné výpočetní středisko, botanická zahrada (s pobočkami), 4 astronomické observatoře, Muzeum o Zemi, Zoologické muzeum, Antropologické muzeum, vědecká knihovna A. M. Gorkého, vydavatelství a tiskárna. Pracuje zde více než 8,1 tis. pedagogických a vědeckých pracovníků, studuje více než 28 tis. studentů (z toho asi 7 tis. při zaměstnání na večerním a dálkovém studiu) a k vědecké práci se připravuje okolo 5 tis. vědeckých aspirantů.

Výchova probíhá na 15 základních fakultách. Přírodovědných fakult je osm: matematiky a mechaniky, výpočetní techniky a kybernetiky, fyzikální, chemická, biologická, pedagogická, geologická a geografická. K humanitním fakultám náleží fakulty: filozofická, filologická, ekonomická, právnická, historie, žurnalistiky, psychologie. K univerzitě je zařazen Ústav zemí Asie a Afriky s fakultami historicko-filologickou a sociálně-ekonomickou. V rámci univerzity dále působí Ústav zvyšování kvalifikace učitelů společenských věd, fakulta zvyšování kvalifikace učitelů vysokých škol a příprav-

ná fakulta, která zajišťuje přípravu zahraničních občanů ke studiu na vysokých školách v SSSR a zvyšování kvalifikace učitelů ruského jazyka z jiných zemí.

Studium trvá 5–6 let, studijní plány fakult umožňují výběr z 50 studijních směrů a 244 specializací. Ročně ukončuje studium na univerzitě okolo 5 000 posluchačů. Charakteristická je značná účast zahraničních studentů (z více než 100 zemí).

Geografická fakulta byla na Moskevské univerzitě vytvořena v r. 1937 a představuje nejvýznamnější vědecko-pedagogické pracoviště pro přípravu geografických odborníků v SSSR. Na fakultě, nalézající se v centrální výškové budově univerzity na Leninských horách, je v současné době 14 kateder: obecné fyzické geografie a paleogeografie, fyzické geografie SSSR, fyzické geografie zahraničních zemí, geomorfologie, kryologie a glaciologie, geochemie krajiny a geografie půd, biogeografie, meteorologie a klimatologie, hydrologie, oceánologie, ekonomické geografie SSSR, ekonomické geografie zahraničních socialistických zemí, ekonomické geografie kapitalistických a rozvojových zemí, geodézie a kartografie.

Fakulta disponuje 36 studijními a výzkumnými laboratořemi (např. pro komplexní kartografii, erozi půd, technogenní změny přírodního prostředí, ekonomickogeografické rajonování apod. včetně meteorologické observatoře). Každoročně se organizují komplexní vědecké expedice (Dálný Východ, Zabajkalsko, Západní Sibiř, Jakutsko, Kavkaz apod.). V expedicích spolu s vědeckými pracovníky pracují jako praktikanti studenti fakulty.

Příprava na fakultě, s ohledem na budoucí praktickou i vědeckou činnost posluchačů, probíhá v následujících studijních směrech: *fyzická geografie* (se specializacemi: fyzická geografie SSSR, fyzická geografie zahraničních zemí, paleogeografie, kryolitologie a glaciologie, geografie půd a nauka o krajině, fyto geografie a zoogeografie, geomorfologie), *ekonomická geografie* (se specializacemi: ekonomická geografie SSSR, ekonomická geografie zahraničních socialistických zemí, ekonomické geografie kapitalistických a rozvojových zemí), *meteorologie a klimatologie, oceánologie, hydrologie, kartografie*. Ve výchovném procesu je věnována pozornost sociálně-ekonomickým disciplínám (dějiny KSSS, politická ekonomie, marxisticko-leninská filosofie, vědecký komunismus). Značný význam mají též terénní studijní a provozní praktika. Při denním studiu činí doba studia 5 let.

Přijímací zkoušky na geografickou fakultu se konají z matematiky, fyziky, ruského jazyka (např. formou slohové práce) a geografie. Přijímá se okolo 170 posluchačů, počet uchazečů se pohybuje přibližně okolo 500.

Geografická fakulta se svými výzkumy podílí na řešení závažných teoretických, ale i praktických problémů. Jedná se např. o specifický geografický přínos při tvorbě projektů na využití Sibiře a Dálného Východu, území přiléhajícího k trase Bajkalsko-Amurské magistrály, převodů vody řek severní evropské části Sovětského svazu k jihu a dalších. Těmto zásadním hospodářským problémům věnují geografové mimořádnou pozornost a nalézají zde širokou působnost.

Na sociálně-ekonomické fakultě Ústavu zemí Asie a Afriky, který vznikl v r. 1972 z Ústavu východních jazyků jako hlavní vědecko-pedagogické zařízení ke komplexnímu studiu zemí a národů Asie a Afriky, působí katedra ekonomiky a ekonomické geografie zemí Asie a Afriky. V rámci Moskevské univerzity se tedy geografie a její styčné obory rozvíjí i na jiných fakultách, neboť geografie je součástí vzdělání i v jiných profesích. Avšak zásadní význam při výchově geografů má pochopitelně fakulta geografická.

Vladislav Kříž